

РЕСУРСНА ПОЛІТИКА КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19RESOURCE POLICY OF UKRAINIAN COMMERCIAL BANKS
IN THE CONVENTION OF THE COVID-19 PANDEMIC

Стаття присвячена дослідженню особливостей ресурсної політики комерційних банків в умовах пандемії COVID-19 з наголосом на депозитну політику та аналіз факторів впливу на неї. Доведено, що головною складовою банківських ресурсів залишаються кошти фізичних осіб і суб'єктів господарювання, частка яких за часи пандемії продовжувала зростати. Дослідження показало, що не зважаючи на падіння вартості депозитів, скорочення доходів населення, інфляційні і девальваційні очікування, заощаджувальні настрої учасників фінансового ринку тільки зміцнилися, хоча приріст коштів фізичних осіб уповільнився у порівнянні з коштами суб'єктів господарювання. Зроблено висновок, що в умовах подовження карантинних заходів комерційним банкам необхідно зосередитись на впровадженні технологічних новацій, збільшенні пропозиції масових карткових продуктів, які дозволяють клієнтам швидко й оперативним чином управляти своїми грошима.

Ключові слова: ресурсна політика банків, банківські ресурси, структура зобов'язань, депозити, пандемія COVID-19.

The stability of the banking system in the face of environmental uncertainty and the challenges posed by the COVID-19 pandemic largely depends on the effectiveness of the resource policy of commercial banks. In recent years, the dynamics of increasing the resource base of domestic commercial banks has been positive. However, the slowdown in GDP growth in the face of unforeseen restrictive measures caused by the pandemic, the increase in the number of unprofitable enterprises, and the decline in household incomes have negatively affected the potential for increasing banking resources. Identifying and assessing the impact of the COVID-19 pandemic on the resource base of domestic commercial banks will identify the most problematic aspects of this process and propose measures to adjust the resource policy. The article is devoted to the study of the resource policy of commercial banks of Ukraine in the COVID-19 pandemic with an emphasis on deposit policy and analysis of factors influencing it. It has been proven that the main component of banking resources remains the funds of individuals and businesses, the share of which continued to grow during the pandemic. Funds of economic entities and funds of individuals involved in banking resources in Ukraine totaled from 77.2% in 2017 to 84.6% in 2020. During 2020, banks' liabilities increased by 24.9% and amounted to UAH 1,612 billion at the end of the period, and during 2021 they increased to UAH 1,798 billion. The main factors of this increase were the inflow of customer funds and the support of bank liquidity by the NBU. Despite falling interest rates on deposits, declining incomes, inflation and devaluation expectations, the propensity to save of financial market participants has only strengthened, although the growth of individuals' funds has slowed compared to the funds of economic entities. It is concluded that in the conditions of prolongation of quarantine measures, commercial banks need to focus on the introduction of technological innovations, increasing the supply of mass card products that allow customers to quickly and efficiently manage their money.

Key words: resource policy of banks, banking resources, structure of liabilities, deposits, pandemic COVID-19.

УДК 330.34

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct64-12>

Прутська О.О.¹

д.е.н., професор

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету

Любчак І.С.

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету

Prutska Olena

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics

Lyubchak Iryna

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics

Постановка проблеми. Забезпечення стабільності банківської системи в умовах невідомості зовнішнього середовища та викликів, спричинених пандемією COVID-19, значною мірою залежить від ефективності ресурсної політики комерційних банків. Протягом останніх років динаміка нарощування ресурсної бази вітчизняних комерційних банків була позитивною. Однак скорочення темпів зростання ВВП в умовах викликаних пандемією непередбачуваних обмежувальних заходів, збільшення кількості збиткових підприємств, падіння доходів населення негативно вплинули на потенційні можливості нарощування банківських ресурсів. Визначення й оцінка впливу пандемії COVID-19 на ресурсну базу вітчизняних комерційних банків дозволить

виявити найбільш проблемні аспекти цього процесу і запропонувати заходи з певного коректування ресурсної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми ресурсної політики комерційних банків перебувають в центрі уваги вітчизняних науковців. Слід назвати роботи Ю. Галицької [3], Л. Васюренко, М. Вознюка, О. Вовчак, С. Вожжова, О. Дзюблюка, В. Міщенко [6], М. Мельникової, В. Рисіна та інших. Вітчизняна фінансова наука має ґрунтовні дослідження з даного питання. Більшість дослідників під ресурсною політикою банку розуміють розроблення і практичну реалізацію системи заходів з управління процесом мобілізації коштів суб'єктів ринку для формування необхідних за обсягами й структурою ресурсів банку та подальшого їхнього розширення або звуження. На думку Ю. Галицької,

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6273-3330>

фактори впливу на формування ресурсної політики комерційних банків можуть бути згруповані наступним чином (табл. 1):

Фактори впливу першої групи постійно змінюються. Саме до них слід віднести й непередбачуваний і неочікуваний вплив пандемії на поведінку населення, суб'єктів господарювання, комерційних банків. Тому важливим є визначення впливу наслідків пандемії COVID-19, з якими до сих пір

не стикалась ні банківська система, ні економіка в цілому.

Метою статті є дослідження особливостей ресурсної політики комерційних банків в умовах пандемії COVID-19 з наголосом на депозитну політику та аналіз факторів впливу на неї.

Виклад основного матеріалу. Банківські ресурси за економічним змістом складаються з власних, залучених і позичених коштів (Рис. 1).

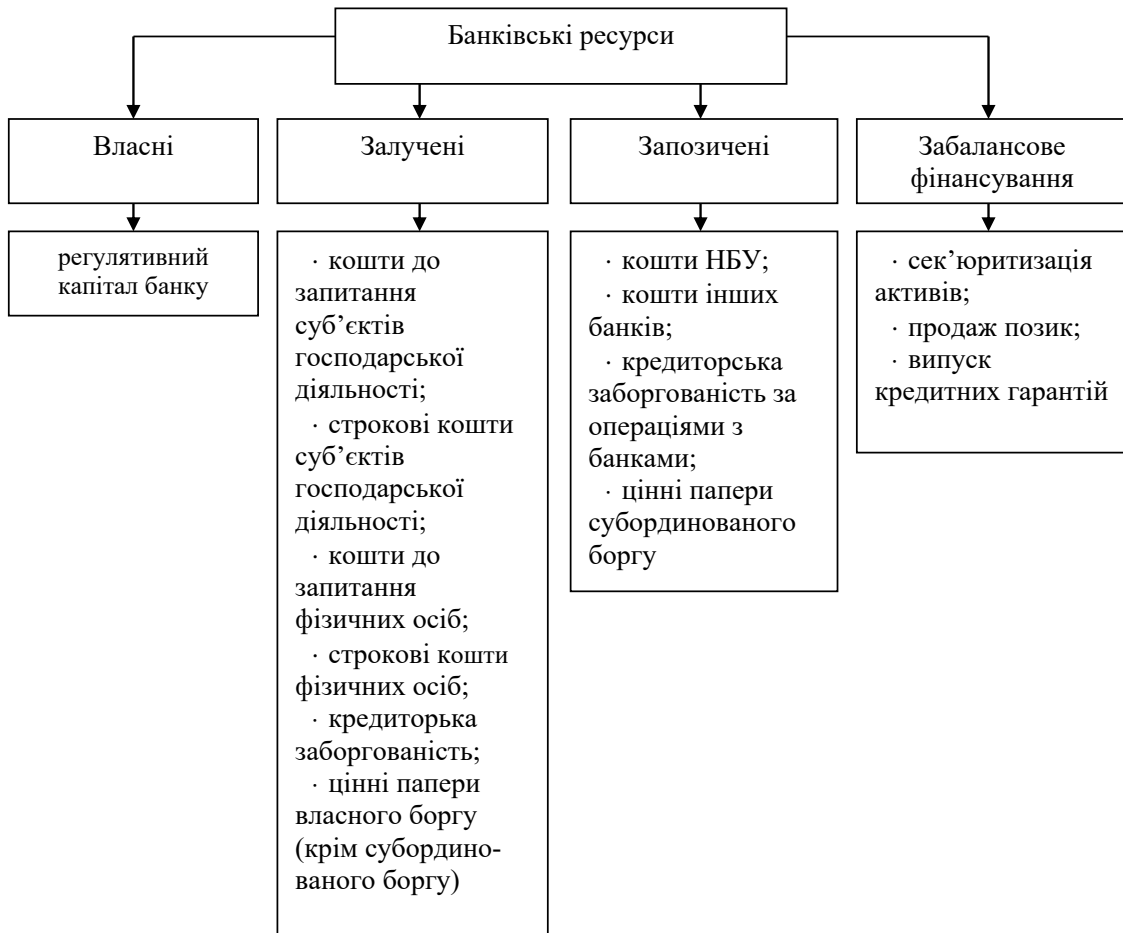

Рис. 1. Джерела банківських ресурсів

Джерело: [6, с. 87-89]

Таблиця 1

Фактори впливу на формування ресурсної політики комерційних банків

I група	II група	III група
Фактори, що не піддаються контролю з боку банківської установи	Фактори, вплив яких на формування ресурсів банківська установа може частково змінити	Фактори, що найбільшою мірою піддається впливу з боку банківської установи
1) загальноекономічна ситуація; 2) політична ситуація у країні; 3) розвиток банківської системи та рівень конкуренції між банками; 4) грошово-кредитна політика ЦБ; 5) законодавство країни, що регулює діяльність суб'єктів ринку	поведінка клієнтів, кредиторів, акціонерів банку	1) місце розташування банку, його розмір і мережа філій; 2) спеціалізація банківської установи, склад клієнтів; 3) рівень кваліфікації персоналу

Джерело: укладено авторами на основі [3]

Відповідно ресурсна політика банку має забезпечити мобілізацію коштів із трьох джерел: 1) нарощування власного капіталу; 2) залучення коштів на депозитній основі; 3) позичення на міжбанківському ринку або в інших економічних суб'єктах коштів, що мають не персональний характер. Залучені та запозичені банківські ресурси формують переважну частину банківських ресурсів (85-90 %) та при ефективному їх розміщенні в активи приносять банківській установі прибуток. Існує широкий спектр видів і форм залучення, зокрема залишки коштів на поточних рахунках підприємств і організацій усіх форм власності, залишки фондів економічного стимулювання та спеціального призначення клієнтів, що зберігаються в банку на окремих рахунках, кошти, депоновані з метою забезпечення гарантії платежу за різних форм розрахунків, кошти в розрахунках між установами одного комерційного банку, кошти бюджетних і громадських організацій, кошти спеціальних кредитних установ, а також заощадження населення.

Отже, найбільш суттєвим і важливим джерелом формування та збільшення ресурсної бази банків виступають депозитні операції, що підтверджується даними рис. 2.

На кошти суб'єктів господарювання і кошти фізичних осіб, залучених до банківських ресурсів, в Україні сумарно припадало від 77,2% у 2017 р до 84,6% у 2020 р. Це свідчить про те, що в умовах пандемії COVID-19 депозитні операції продовжували відігравати все зростаючу роль у формуванні пасивів банків України.

Динаміка сумарних пасивів комерційних банків України представлена даними таблиці 2. Протягом 2016-2022 років всі елементи сумарних пасивів комерційних банків стабільно зростали, не зважаючи на складнощі 2019-2022 років, викликані пандемією. Упродовж 2020 року зобов'язання банків збільшилися на 24,9% і на кінець періоду становили 1 612 млрд грн., а впродовж 2021 року ще зросли до 1 798 млрд.грн. Основними чинниками такого приросту стали приплив коштів клієнтів та підтримка ліквідності банків з боку НБУ. Частка коштів населення та бізнесу в зобов'язаннях з початку 2020 року зросла на 1,3 в. п. – до 84,6%. Обсяг кредитів рефінансування за рік збільшився в 7,9 раза, а частка коштів Національного банку в зобов'язаннях підвищилася з історичного мінімуму 0,4% у лютому до 3,8% на кінець 2020 року. Валовий зовнішній борг банків за 2020 рік скоротився на 23%. Також скоротилися обсяги міжбанківських зобов'язань.

За даними річного звіту НБК, у 2020 році всупереч кризі гривневі депозити населення стрімко зростали – на 26,5% р/р. Значно дешевші валютні вклади зросли на 0,6% р/р у доларовому еквіваленті. Найсуттєвіше зростання гривневих вкладів упродовж 2020 року спостерігалось у ПриватБанку, на який припадала третина залучених сектором вкладів. Водночас валютні вклади найбільше зростали у банках з іноземним та приватним капіталом.

Перші сигнали про кризу в березні 2020 року традиційно призвели до зняття населенням коштів із рахунків. Проте панічні настрої були

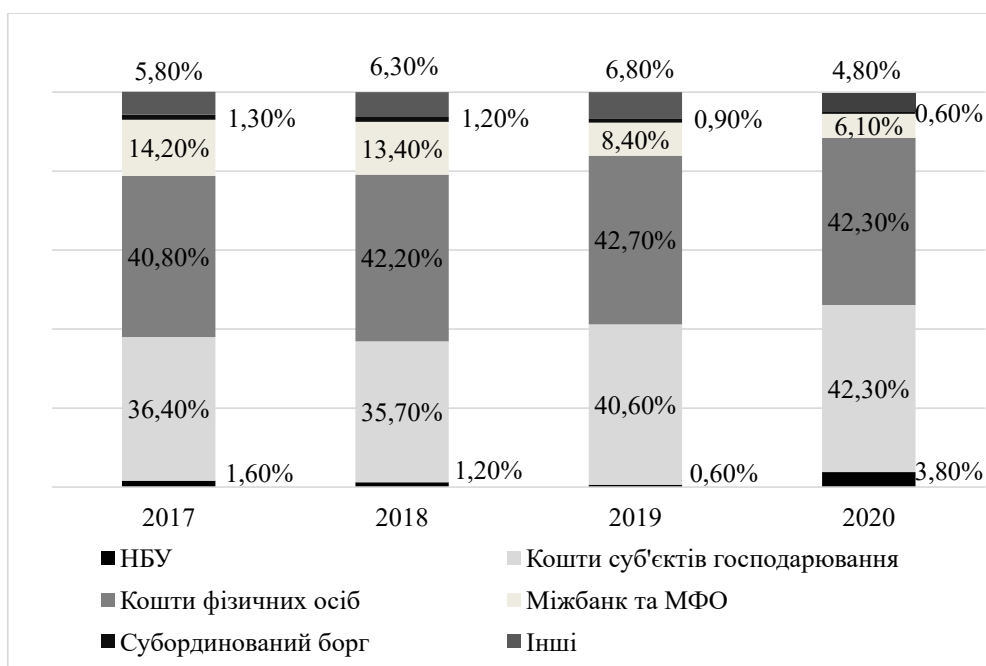

Рис. 2. Структура зобов'язань банків України

Джерело: [7]

короткостроковими. Завдяки високій ліквідності банки не мали труднощів із поверненням коштів у повному обсязі на першу вимогу вкладників, тим самим зберігши їхню довіру. Відплив коштів населення в гривні тривав менше двох тижнів. Банкам не довелося підвищувати депозитні ставки, щоб утримати вкладників, що різко контрастувало з попередніми кризами. Ситуація була контрольованою і в сегменті валютних вкладів – на кінець року їхні обсяги відповідали рівню на початку року. Водночас спричинена пандемією невизначеність та нижчі, ніж у 2019 році, відсоткові ставки не створювали стимулів вкладати кошти на строк. Зростання строкових депозитів фізичних осіб суттєво уповільнилося. Драйвером приросту коштів населення упродовж року були вклади на вимогу. Частка коштів фізичних осіб у гривні до запиту збільшилася за рік на 8,3 в. п. – до 55,2% [7]. Ця тенденція наочно представлена на рис. 3.

Протягом 2021 року вперше за останнє десятиріччя кошти суб'єктів господарювання на рахунках в комерційних банках перевищили кошти фізичних осіб.

Таким чином, можна зробити висновок, що під впливом пандемії COVID-19 заощаджувальні настрої учасників фінансового ринку тільки зміцнилися, хоча приріст коштів фізичних осіб уповільнився у порівнянні з коштами суб'єктів господарювання.

Цифри свідчать також про те, що в умовах пандемії частка обсягів депозитних ресурсів у ВВП змінила тенденцію зі скорочення (з 2016 по 2018 роки) на зростання протягом 2019-2020 років, тобто в умовах пандемії депозити зростали більш високими темпами, ніж ВВП (Рис. 4).

Цікаво порівняти показник частки коштів фізичних осіб у ВВП в Україні з іншими країнами. У червні 2020 р. Національне бюро економічних

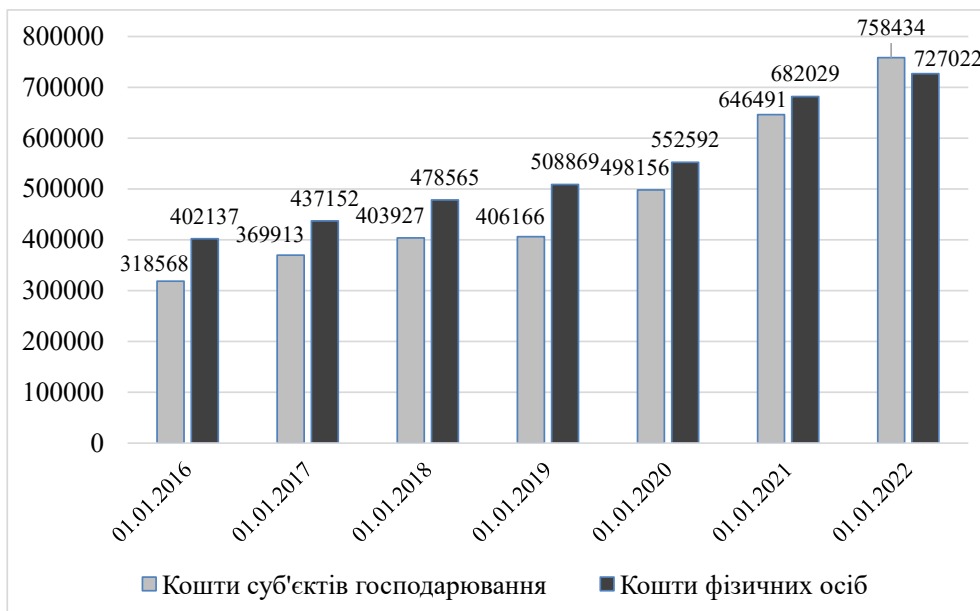

Рис. 3. Динаміка співвідношення коштів суб'єктів господарювання та коштів фізичних осіб, млн.грн.

Джерело: укладено авторами за [9]

Таблиця 2

Сумарні пасиви українських комерційних банків з 2016 по 2022 рр. (млн.грн.)

Роки	Номинальний ВВП (на кінець року)	Пасиви (усього)	Статутний капітал	Зобов'язання банків	Кошти суб'єктів господарювання	Кошти фізичних осіб
01.01.2016	2383182	1254385	222170	1150672	318568	402137
01.01.2017	2982920	1256299	414668	1132515	369913	437152
01.01.2018	3558706	1336358	495377	1172761	403927	478565
01.01.2019	3974564	1360764	465532	1205114	406166	508869
01.01.2020	4194102	1494460	470712	1293606	498156	552592
01.01.2021	н/д	1822814	479932	1612174	646491	682029
01.01.2022	н/д	2053928	481535	1798250	758434	727022

Джерело: [9]

досліджень США (NBER) опублікувало наступні дані (табл. 3).

Як бачимо, показник частки заощаджень населення у ВВП США є значно вищим, ніж в Україні і демонструє суттєві коливання по місяцям, що може бути пояснено тим, що уряд США з 1 квітня 2020 року почав виплачувати компенсації тим, хто втратив роботу через пандемію. В результаті доходи населення не тільки не скоротилися на фоні зростаючого безробіття, а навпаки збільшилися і продовжували перебувати на високому рівні. Зрозуміло що із зростанням доходів зростали і заощадження населення, хоча після досягнення пікових значень квітня також почала зменшуватися частка заощаджень у ВВП, залишаючись на високому рівні у 17,8% ВВП у липні. Варто констатувати, що Україна не могла дозволити собі виплату подібних компенсацій вразливим до викликів пандемії верствам населення.

Важливим чинником впливу на обсяги депозитних ресурсів є інструменти макрорегулятора НБУ, в першу чергу облікова ставка (табл. 4).

Початок пандемії припав на цикл пом'якшення монетарної політики Національного банку. Упродовж першого півріччя 2020 року НБУ знижував облікову ставку чотири рази, сукупно на 7,5 в. п. до історично низького рівня в 6% річних. Як видно з даних рис. 5, таке активне зниження облікової ставки призвело до того, що у 2020 році спостерігалось перевищення вартості залучення депозитів над обліковою ставкою на 2,7 в.п. Такі рішення сприяли здешевленню кредитних ресурсів, попри кризу. Зниження ставок банками призупинилося на два місяці навесні, але вже в травні продовжилося. У результаті упродовж 2020 року до однозначного діапазону ввійшли і ставки за депозитами населення, і вартість гривневих кредитів суб'єктам господарювання.

Рис. 4. Динаміка співвідношення депозитних ресурсів та розмірів ВВП, млн.грн.

Джерело: укладено авторами за [9]

Таблиця 3

Заощадження населення США, січень-липень 2020 р.

	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень
Заощадження, млрд.дол	1266	1389	2131	6397	4453	3417	3187
Частка заощаджень у ВВП, %	7,6	8,3	12,9	33,7	24,6	19,2	17,8

Джерело: [5]

Таблиця 4

Динаміка облікової ставки НБУ та середньозваженої вартості депозитних ресурсів

	Роки						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Облікова ставка НБУ	14	14,5	18	13,5	6	8,5	9
Вартість депозитів	11,1	8,4	9,7	9,9	8,7	8	8

Джерело: [9]

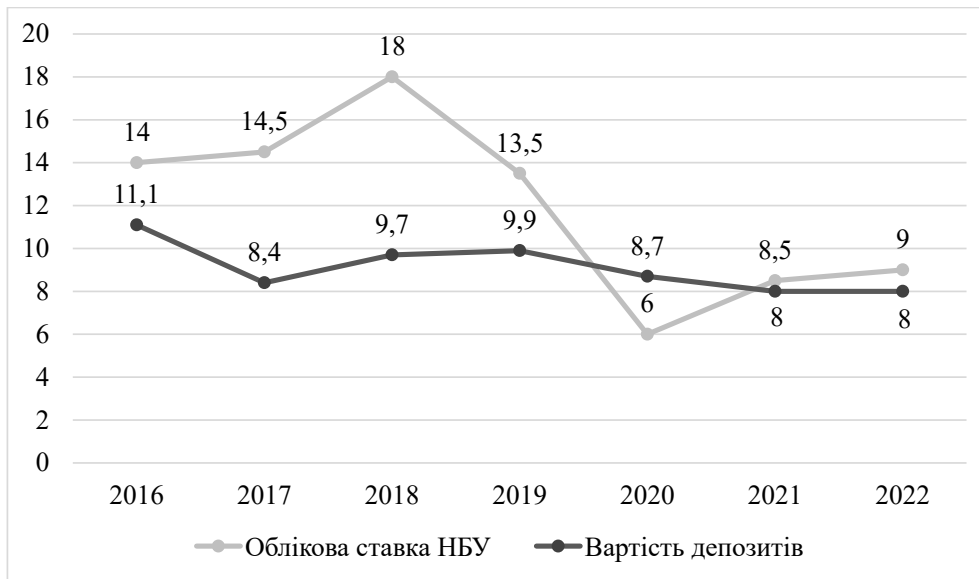

Рис. 5. Співвідношення облікової ставки НБУ та середньозваженої вартості депозитних ресурсів, %

Джерело: укладено авторами за [9]

Середньозважена ставка за новими 12-місячними депозитами фізичних осіб у гривнях знизилася з 15,1% у грудні 2019 року до 8,7% річних у грудні 2020 року, у доларах США – на 1,2 в. п. – до 1,4% річних [7].

Таким чином, дохідність гривневих депозитів, що є головним мотиватором для потенційних вкладників, знизилася. 100 тис грн, розміщені на річний депозит у січні 2019 та 2020 років, принесли вкладнику 14-15 тис грн до сплати податків. Дохідність такого ж депозиту в січні 2021 року знизилася майже удвічі – до 8,5 тис грн. Водночас змінилася строкова структура вкладів: у пандемічному 2020 році населення віддавало перевагу розміщенню заощаджень на карткових чи мобільних рахунках або на «скарбничках», які є рахунками «до запитання».

Необхідно констатувати, що ставки перебувають на історично найнижчому рівні, тож запасу для подальшого зниження вартості депозитів не так багато. Подібні «цінові» зміни на ринку поставили банки перед новим викликом. Водночас у багатьох країн-сусідів ставка за строковими депозитами нижча за поточну інфляцію, а в Україні – поки що вища (рис. 6)

Зрозуміло, що для стабільного фінансування діяльності комерційному банку слід мати більше строкових коштів. Вища прибутковість може бути забезпечена більшою кількістю дешевих або безкоштовних грошей на вимогу. Саме завдяки рахункам «на вимогу» деякі банки почувалися впевнено протягом пандемічних років. Водночас слід пам'ятати, що сьогодні клієнти самі обирають, де зберігати свої гроші, і високі відсотки на завжди визначають їхній вибір. Для багатьох можливість

майже миттєво перемістити кошти з картки на картку, обираючи кращий сервіс, стає пріоритетною. Скорочення споживання в умовах пандемії, посилення інфляційних, девальваційних очікувань, загальна невизначеність щодо свого здоров'я і здоров'я близьких вплинули на поведінку клієнтів банків, які намагаються зберігати кошти під рукою і більше віддають перевагу депозитам на вимогу.

За спостереженнями М. Остролюцького, запровадження карантинних заходів збільшило обсяги та суми онлайн-операцій і посилило роль технологій. НБУ з жовтня 2020 року дозволив банкам відкривати рахунки дистанційно з використанням електронного паспорта, тож на перше місце вийшли зручність, доступність та швидкість управління грошима. У таких умовах найбільші темпи приросту ресурсної бази демонструють банки, що приділили увагу технологічним новаціям та масовим картковим продуктам [8].

Щодо очікувань на 2022 рік, українські банки розраховують на зростання залучення коштів від корпоративних клієнтів, а не від населення. Обсяги оптового фондування, яке включає випуск облігацій, залучення кредитів міжнародних фінансових організацій або материнських банків, довгострокове рефінансування, суттєво не зростуть [1].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене дослідження ресурсної політики комерційних банків України в умовах пандемії COVID-19 дозволяє зробити висновок, що головною складовою банківських ресурсів залишаються кошти фізичних осіб і суб'єктів господарювання, частка яких продовжувала зростати. Не зважаючи на падіння вартості депозитів, скорочення доходів

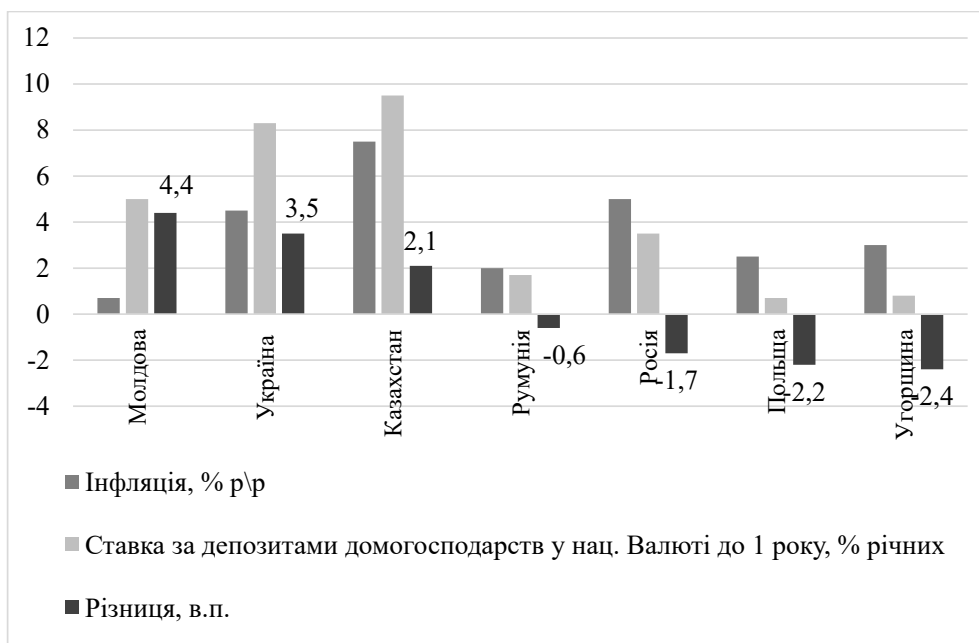

Рис. 6. Інфляція та вартість строкових депозитів населення у 2020 році

Джерело: [8]

населення, інфляційні і девальваційні очікування, заощаджувальні настрої учасників фінансового ринку тільки зміцнилися, хоча приріст коштів фізичних осіб уповільнився у порівнянні з коштами суб'єктів господарювання. В умовах подовження карантинних заходів комерційним банкам необхідно зосередитись на впровадженні технологічних новацій, збільшенні пропозиції масових карткових продуктів, які дозволяють клієнтам швидко й оперативну управляти своїми грошима.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білоус О. Як зміняться ставки по депозитах на початку 2022 року: прогноз банкірів. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/izmenyatsya-stavki-depozitam-nachale-2022-1643200168>. (дата звернення: 26.01.2022 р.)
2. В умовах карантину українцям вдалося наростити депозити URL: <https://finclub.net/ua/news/v-umovakh-karantynu-ukraintsiamvdalosa-narostyty-depozyty.html> (дата звернення: 26.01.2022 р.)
3. Галицька Ю.М. Ресурсна політика комерційних банків: навч. посіб. Тернопіль, Астон, 2014.
4. Маршук Л., Поліщук К. (2021) Особливості заощаджувальної поведінки домогосподарств України в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*, (25). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/350/335> (дата звернення: 26.01.2022 р.)
5. Мачавариани Г.И. Мировая экономика в условиях пандемии URL: <https://www.imemo.ru/special-rubrics/coronavirus-pandemic/text/mirovaya-ekonomika-v-usloviyah-pandemii> (дата звернення: 26.01.2022 р.)

6. Міщенко В.І. Банківські операції: навчальний підручник. Київ : Знання, 2007.

7. Національний банк України. Річний звіт 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2020.pdf?v=4 (дата звернення: 14.02.2022 р.)

8. Остролюцький М. Як змінився ринок банківських вкладів та що буде з депозитними ставками. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/02/8/670758/> (дата звернення: 31.01.2022 р.)

9. Пасиви банків України (2008-2022) URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/passive/> (дата звернення: 26.01.2022 р.)

REFERENCES:

1. Bilous O. (2022) How will deposit rates change in early 2022: a forecast of bankers [Yak zmiynat`sya stavky po depozytah na pochatku 2022 roku: prognoz bankiriv]. Available at: <https://www.rbc.ua/rus/news/izmenyatsya-stavki-depozitam-nachale-2022-1643200168>. (in Ukrainian) (accessed 26 January 2022).
2. V umovax karantynu ukraincyam vdalosya narostyty depozyty [Under the conditions of quarantine, Ukrainians managed to increase deposits]. Available at: <https://finclub.net/ua/news/v-umovakh-karantynu-ukraintsiamvdalosa-narostyty-depozyty.html> (in Ukrainian) (accessed 26 January 2022).
3. Galicejs`ka Yu.M. (2014) Resursna polityka komercijnyh bankiv [Resource policy of commercial banks]. Ternopil, Aston, 2014. (in Ukrainian).
4. Marshuk L., Polishhuk K. (2021) Osoblyvosti zaoshadzhuval`noyi povedinky` domogospodarstv Ukrainy` v umovax pandemiyi [Features of saving behavior of Ukrainian households in a pandemic]. *Ekonomika ta suspilstvo*. Available at: <https://economyand->

society.in.ua/index.php/journal/article/view/350/335 (in Ukrainian) (accessed 26 January 2022).

5. Machavaryany G.Y. Myrovaya ekonomyka v uslovyax pandemii [World economy in the conditions of a pandemic]. Available at: <https://www.imemo.ru/special-rubrics/coronavirus-pandemic/text/mirovaya-ekonomika-v-usloviyah-pandemii> (in Ukrainian) (accessed 26 January 2022).

6. Mishhenko V.I. (2007) Bankivs`ki operaciyi [Banking operations]: navchalnyj pidruchnyk. Kyiiv : Znan-nya, 2007. (in Ukrainian).

7. Nacionalnyj bank Ukrayiny. Richnyj zvit 2020 [National Bank of Ukraine. Annual Report 2020]. Avail-

able at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2020.pdf?v=4 (in Ukrainian) (accessed 26 January 2022).

8. Ostroluczkyj M. Yak zminyvsya rynek bankivskyx vkladiv ta shho bude z depozytnymy stavkamy [How has the bank deposit market changed and what will happen to deposit rates]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/02/8/670758/> (in Ukrainian) (accessed 31 January 2022).

9. Pasyvy bankiv Ukrayiny (2008-2022) [Liabilities of Ukrainian banks (2008-2022)]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/passive> (in Ukrainian) (accessed 26 January 2022).